

Gözetlilerin İnsan Hakları ve Demokratik Şeffaflık Çerçevesinde Denetimi*

Bayram Erzurumluoğlu**

ÖZET

Ülkemizde polis veya jandarma tarafından gözetilinde alınan kişilere kötü muamele veya işkence yapıldığı iddiaları kamuoyunun gündemini zaman zaman meşgul edebilmektedir. Bir insanlık suçu olan işkence veya kötü muamelenin bütün medeni ülkeler gibi ülkemizde de önlenmesi için gerekli tedbirler almaya çalışılmaktadır. Ancak, alınan birçok tedbire rağmen, ülkemizde bağımsız bir gözetli gözlemciliği sisteminin bulunmamasından kaynaklanan sıkıntılar, hak ihlalleri yaşanabilmektedir. Bu yazıda nezaret altına alınan suç şüphelilerinin haklarının korunması konusunda İngiltere 'de uygulanan ve Avrupa Birliği İşkenceyi Önleme Komitesi tarafından bütün ülkelerde uygulanması tavsiye edilen Bağımsız Gözetli Gözlemciliği'sistemi incelenerek ülkemizde de benzer bir uygulamanın suç zanlılarının haklarının korunması ve toplumsal açıdan etkileri değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bağımsız gözetli denetimi; Nezarethanelerin bağımsız denetimi, Demokratik denetim; Bağımsız denetim; Ombudsman.

Independent Monitoring Of Custody Rooms In Regard To Human Rights And Democratic Transparency

ABSTRACT

Although banned by law and punished heavily, Turkish police or gendarme are sometimes accused of maltreatment of suspects in custody or even torturing them. These kinds of allegations and counter allegations occupy public agenda from time to time. Yet, due to lack of independent monitoring in police or gendarme custody units, it is usually hard to determine whether these allegations genuine. In line with the arguments, the article evaluates Independent Custody Visiting system implemented in the UK that is also recommended by European Committee for the Prevention of Torture. It is suggested that the implementation of such a system in Turkey would benefit all sides of criminal investigations; the suspects, the public and the security forces.

Keywords: Independent custody visiting; Independent detention monitoring; Democratic supervision of police and gendarme; Accountability of the Police and Gendarme; Ombudsman.

* Bu makale hakem incelemesinden geçmiştir.

** Dr., Sosyolog/Kriminolog.

Giriş

Polis veya jandarma tarafından gözaltında alman kişilere kötü muamele veya işkence iddiaları zaman zaman kamuoyunun gündemine gelmektedir. Bir insanlık suçu olan işkence veya kötü muamele bütün medeni ülkeler sıfır tolerans göstermekte ve de önlenmesi için gerekli tedbirleri almaktadır. Ülkemizde de işkence ve kötü muamele suç kabul edilmiş ve de önlenmesi için birtakım cezai ve fiili tedbirler de alınmıştır. Ancak kurum içi denetimler ve genellikle mağdurların şikâyetine bağlı olarak gelişen adli denetimler dışında bağımsız ve tarafsız gözlemler yapılamadığı için, sanıklara yönelik aşağılayıcı veya kötü muamele, işkence, birtakım kanuni haklardan mahrum etme veya sağlıksız şartlarda muhafaza gibi bir kısım eylem ve işlemlerde bulunan güvenlik görevlileri adli veya idari takipten kurtulabilmektedirler. Çünkü çoğu zaman ortada bir hak ihlali ve şikâyet bulunsa bile gözaltındaki bir zanlının ifadesi ile bunu adli merciler önünde ispat etmesi çok güç olabilmektedir. Diğer taraftan bu durumun tersi de mümkün görülebilir. Mesela, güvenlik kuvvetlerince gerekli her türlü hukuki ve insani muameleyle tabi tutuldukları halde gördükleri muamelenin tersi bir beyanda bulunarak kamuoyunda bu kurumları yıpratmaya çalışanlar da zaman zaman ortaya çıkabilmektedir.

Gözaltındaki insani muamele yapılması veya insanlık onuruna aykırı her türlü muamelenin önlenmesi açısından birtakım kanunların yürürlükte bulunması önemlidir. Ancak yürürlüğe konulan kanunların tam olarak uygulanması hususlarında sıkıntılar yaşanmaması için gerekli ve yeterli denetimlerin de yapılması şarttır. Aksi takdirde kanunların varlığı, korumayı amaçladığı hedef gruplar için bir anlam ifade etmeyebilmektedir, çünkü yakalanmayacağı veya cezai müeyyideden kolayca kurtulacağı düşününen kişiler kendilerini kanunların üstünde görmeye başlayabilmektedirler.

Bu yazıda, gözaltına alman şüphelilerin hukuki ve insani haklarının korunması tedbirleri çerçevesinde İngiltere’de uygulan ve de Avrupa İşkenceyi Önleme Birliği (Association for the Prevention of Torture) ve de Avrupa Birliği İşkenceyi Önleme Komitesi (European Committee for the Prevention of Torture) vasıtası ile birçok ülkeye yayılmaya çalışılan ‘Ba-

ğımsız Gözaltı Gözlemcileri’ (Independent Custody Visitors - Independent Detention Monitoring) sistemi incelenerek ülkemizde de gözaltına alman zanlıların nezarethanelerde insani ve hukuki muamele görme hususundaki haklarının garanti altına alınması üzerindeki muhtemel etkileri yanında böyle bir sistemin ülkemizde de yürürlüğü konulmasının kurumsal, yönetsel, insani ve toplumsal etkileri hususları değerlendirilecektir (National Association for Lay Visiting 1999; 2001; Association for the Prevention of Torture, 2004; 2006a; 2006b). Gözaltında işkence ve kötü muamelenin önlenmesi konusunda İngiltere’nin örnek ülke olarak seçilmesinin en önemli gerekçelerinden birisi İngiltere’nin kamu hizmetlerinin hemen hemen her alanında bağımsız ve tarafsız denetime çok büyük önem vermesi ve Avrupa Birliği dahil dünyadaki birçok ülkeye örnek teşkil edebilecek uygulamalar yapmasından kaynaklanmaktadır (Association for the Prevention of Torture, 1999)

Bağımsız gözlemlerin zanlı haklarının korunması konusundaki muhtemel etkilerini incelemeye başlamadan önce, açıklığa kavuşturulması gereken önemli bir nokta bulunmaktadır. Bu da suç zanlılarının haklarının korunması yönünde gösterilen gayretlerin çok daha azının onların mağdur ettiği insanların haklarını korumak yönünde gösterilmediği ve de bu durumun mağdurlar aleyhine haksız bir durum oluşturduğu görüşüne bir cevap bulunması gerektiğidir. Bu görüş ilk bakışta yerinde bir değerlendirme gibi görünüyorsa da polis veya jandarma tarafından gözaltına alman kişilerin bir suçtan ‘hükümlü’ olmayıp yalnızca ‘zanlı’ olduklarının anımsanması, bu şahısların hiçbir şekilde gayri insani muameleyle tabi tutulmayı hak etmediklerinin en önemli dayanağıdır (Amnesty International 2000; Head, 2005). Ayrıca suç şüphelilerinin gözaltına alınmaları ile birlikte onları hemen ‘suçlu’ ilan edip orada görecekları her türlü muameleyle müstahak olacaklarını düşünmek yerine, bu şahısların belki de masum olabilecekleri dikkate alınarak her hangi bir gayri-insani veya hukuk dışı muamele görmelerinin engellenmesi çok önemlidir. Bu bağlamda bazen yanlış zamanda bir yerde bulunmaktan dolayı suçlu profiline uyabilen masum kişilerin de nezaret altına alınabileceği dikkate alınarak şüpheli haklarının korunmasının da ne kadar önemli ve gerekli olduğu değerlendirilebilir.

Bağımsız Gözaltı Gözlemciliği Sistemi Nedir ve İşleyişi Nasıldır?

Bağımsız gözaltı gözlemciliği, güvenlik kurumları ile doğrudan bir menfaat ya da hasımlık ilişkisi olmayan ve de yaşadığı bölgede iyi karakterli olarak tanınan halktan kişilerin gönüllülük esasını dahilinde yaşadıkları bölgede hizmet veren güvenlik kuvvetlerince gözaltına alınan şüphelilerin 'insani muamele', 'insani yaşam şartları', ve 'hukuki haklarına' riayet edilme durumlarının 'bağımsız ve tarafsız' olarak gözlemlenmesi ve ilgili mercilere rapor edilmesidir. (Weatheritt and Vieira, 1998; National Association for Lay Visiting, 1999; 2001; Independent Custody Visiting Association, 2003)

Bağımsız gözaltı gözlemcilerin seçimi; yerel yöneticiler, belediye, güvenlik kuvvetleri ve sivil toplum örgütlerinin katılımı ile oluşturulan 'Bağımsız Gözaltı Gözlemcileri Komisyonu' tarafından; ilgili bölgede yaşayanların yaş, cinsiyet, etnik veya kültürel yapı dengeleri dikkate alınarak eğitim, sağlık, ve mesleki kriterleri açıkça belirlenmiş birtakım ölçüler dahilinde yapılmaktadır (Home Office, 2003; National Association for Lay Visiting, 1999; 2001).

Heyetçe yapılan değerlendirmelerde bu göreve atanması uygun görülenler yapacakları işin mahiyeti, ayrıntıları ve kriterleri konusunda bir eğitimden geçirildikten sonra mümkünse birisi bayan birisi erkek; ikişer kişilik gruplar halinde yaşadıkları bölgelerdeki nezarethanelerde bağımsız gözlem yapmak üzere kimlik kartı alma hakkını elde ederler. Bağımsız gözlemciler bu tanıtım katları ile yetkili oldukları bölgedeki nezarethanelerde gözaltında tutulan kişilerin insani ve hukuki muamele görme durumu ve şartlarını; güvenlik kuvvetleri dahil, hiçbir kişi veya kuruma haber vermeden ve de kimseden izin alma ihtiyacı duymadan, yalnızca kendilerince tayin edilecek bir gün ve saat diliminde gözleme ve de şahit oldukları durumu ilgili mercilere bağımsız ve de tarafsız olarak rapor etme hakkı ve yetkisini kullanmaya başlarlar. Ancak, bağımsız gözlemcilerin 'avukat' olmadıklarını ve avukat rolünü üstlenerek zanlılara hukuki tavsiyelerde bulunmak gibi bir görevlerinin olmadığını da belirtmekte fayda vardır. Onların görevleri, yalnızca, gözlem altındaki şahısların genel sağlık, güvenlik, sağlığa uygun şartlarda

muhafaza, insani muamele ve hukuki haklarının kullanılabilmesi konularında bağımsız ve tarafsız olarak gözlem yapmak, bu alanlarda acilen yapılması gereken bir iş var ise yapılmasını ilgililerden talep etmek ve de orada şahit oldukları durumları ilgili mercilere rapor etmektir. Bu gözlemler, zanlıların kanuni temsilcileri ile görüşülüp görüşülmedikleri, gözaltı durumlarını bir yakınlarına haber verip veremediklerini, yiyecek, içecek, yatacak, banyo, tuvalet ve temizlik gibi insani ihtiyaçlarının ne ölçüde karşılanabildiği ve insan onuruna yakışır bir muamele ve ortamda tutulup tutulmadıkları gibi konuları içerir. Gözlemcilerin yaptıkları incelemelerde gördükleri eksik ve aksaklıkların giderilmesini isteme hakları vardır. Ancak, görüşleri dikkate alınmaz ise, kurum amirinin yerine geçerek nezarethane görevlilerine emir verme yetkileri yoktur. Fakat, gözlemcilerin yazdıkları raporlar mahkemeler dahil ilgili bütün kurumlara gönderildiği ve de mahkemelerde şahit sıfatı ile dinlenebildikleri için onların görüşlerinin dikkate alınmaması, sorumluları hakkında adli ve idari soruşturma riskleri taşıyabilmektedir (Poliçe and Criminal Evidence Act, 1984; Home Office, 2003).

Bağımsız Gözaltı Gözlemciliği Sisteminin Organizasyonel Yapılanması:

Bağımsız gözaltı gözlemciliği sistemi; ilçeler, iller, bölgeler ve ülke çapında olmak üzere örgütlenmiş bir yapısı bulunmaktadır. Ancak, sistemin ana çekirdeğini il ve ilçelerde oluşturulan 'Bağımsız Gözaltı Gözlemcileri Komisyonları' ve 'Bağımsız Gözaltı Gözlemcileri Bürosu' oluşturmaktadır. Diğer üst örgütlenmeler genelde eğitim, koordinasyon, danışmanlık ve ortak politikalar üretimi amacıyla kurulan yapılardır.

İl veya ilçelerde; valilik, kaymakamlık, güvenlik kuvvetleri, belediye, muhtarlık ve sivil toplum örgütlerinin katılımı ile oluşturulan 'Bağımsız Gözaltı Gözlemcileri Komisyonlarının' vazifesi genel anlamda bağımsız gözlemcilerin seçimi ve disiplini konularını içerir. Ayrıca, Bağımsız Gözaltı Gözlemcileri Bürosu'ndan gelen raporları inceleyip güvenlik kuvvetlerinin alması gereken tedbirler bulunmakta ise bu tedbirler konusunda tavsiye mahiyetinde kararlar almaktadırlar. Bu kurulun sekreteryasını 'Bağımsız Gözaltı Gözlemcileri Bürosu' yürütür. Bu bürolar genellikle güvenlik birimlerinden bağımsız olarak

oluşturulan ve il idaresi, valilik veya kaymakamlık gibi kurumlardan birisinin bünyesinde yapılandırılır. Bu büronun vazifesi bağımsız gözlemcilik sistemini; broşür, poster, ilan, gazete, dergi, radyo, televizyon ve internet gibi basın ve yayın araçlarını kullanarak tanıtmak, bağımsız gönüllüler bulmak, müracaatlarını incelemek ve komisyona sunmak; göreve seçilenlerin eğitilmesini sağlamak, gönüllülerin organize, etkili ve verimli bir şekilde çalışabilmeleri, karşılaştıkları sorunların çözülebilmesi için gözlemci toplantılarına ve panellerine ev sahipliği yapmaktır.

Gözaltı gözlemcilerinin hizmet performansını da bu büro takip eder ve komisyona hem gözlem raporları, hem de gözlemciler hakkında bilgi sunar. Bunların yanında halkı bilgilendirmek, bilinçlendirmek ve bağımsız gözlemciliği özendirmek kampanyalarını yürütmekle de görevlidir. Bu tür faaliyetler için yerel radyo ve televizyonların kullanılması yanında özellikle güvenlik birimleri binaları, adliye binaları, belediye binaları, muhtarlıklar, danışma merkezleri gibi halkın görebileceği veya ulaşabileceği yerlerde ilan ve broşürler bulundurarak mümkün olduğunca fazla kitleye ulaşma gayreti gösterilmektedir.

Bağımsız Gözaltı Gözlemcisi Seçilmek İçin Aranılan Kriterler

Gönüllü bağımsız gözlemci olmak için müracaat eden kişilerde aranan genel kriterler; görev yapılacak polis veya jandarmanın bölgesinde oturmak, 18 yaşından büyük olmak, temel eğitim sahibi olmak, gözlemcilik işini yapmaya engel olacak derecede bir maluliyeti bulunmamak ve de toplumda iyi karakterli olarak tanınmaktadır. Cinsiyet, evlilik durumu, ırk, din, etnik köken vs. bu göreve seçilmeye engel değildir. Bu sebeple, asayiş, terör ve yüz kızartıcı suçlar gibi bazı suçlar hariç gözlemcilerin toplum hayatını etkilemek açısından önemsiz sayılabilecek bazı suçlardan sabıkalı olması bile onların gözlemcilik engel olmayabilir. Ancak, gözlemcilik görevi ve özel menfaatler arasında bir çatışma yaratmamak açısından bağımsız gözaltı gözlemcisi olmak isteyen kişilerin güvenlik kuvvetleri, adalet kurumları veya avukatlık mesleği gibi ceza adalet sistemi ile doğrudan ilgili kurum veya mesleklerde çalışmıyor olması kuralı uygulanmaktadır (Home Office, 2003; National Association for Lay Visiting, 1999; 2001).

Yukarıda belirtilen genel şartlara haiz olan herkes bir başvuru formu doldurarak her ilde veya ilçede oluşturulan 'Bağımsız Gözaltı Gözlemcileri Komisyonuna' başvurabilir ve yapılacak değerlendirmeler için görüşmeye çağrılır. Bu görüşmelerde aşağıdaki kriterler dikkate alınmaktadır:

Yaş konusunda 18 yaşından büyük olmak dışında herhangi bir üst sınır yoktur. Kişi eğer vazifesini serbestçe yapabilecek sağlık ve hareket serbestisine sahip bulunuyorsa, 75 yaşında bile olsa bu görevi yapmasında her hangi bir mahsur görülmemektedir.

Bağımsız gözlemcilik yapılacak güvenlik biriminin hizmet bölgesinde ikamet ediyor olmak. Bu şart hazırlanacak gözlem raporlarının yerel halk tarafından inandırıcı bulunması için gerekli görülmektedir.

İyi karakterli, toplumda bilinen, tanınan veya içerisinde yaşadığı toplumu temsil edebilecek nitelikleri taşımak. Gözlemcilik yaptığı bölgede yaşamayan ve de bölge halkı tarafından iyi karakterli olarak tanınmayan veya onları temsil edebilecek bir pozisyonda olmayan kişiler tarafından hazırlanacak raporların inandırıcılığı konusunda sıkıntılar yaşanması söz konusu olabileceği için bu kriter uygulanmaktadır.

Bağımsız gözlemcilik yapmaya uygun bir çalışma düzenine sahip olmak. Yani, şahıs gerektiğinde haftanın 7 gününden herhangi birisinde ve de bir günün 24 saatinin herhangi diliminde işinden birkaç saatliğine ayrılarak bu vazifesini yapabilme yetisine sahip olabilmelidir. Bu kriterin amacı, nezarethane ziyaretlerinin gün ve saatlerin rutinleşmesini ve tahmin edilebilirliğini engellemektir.

Gözlem bölgesindeki diğer gözlemcilerle birlikte takım halinde çalışabilme yetisine sahip olabilmek. Bu görev iki kişi tarafından ifa edileceği için, uyumlu kişilik ve koordineli hareket edebilme yetisi önemli bulunmaktadır.

Gözlem yapmaya yeterli seviyede görme ve sağlıklı hareket kapasitesine sahip olabilmek. İleri derecede görme özürülü kişiler veya genel sağlık durumu nedeni ile hareket kabiliyeti yeterli olmayanlar bu işe uygun görülmemektedir.

Kendini yazılı ve sözlü olarak yeterli derecede ifade edebilecek seviyede konuşma, okuma, yazma ve iletişim becerisine sahibi olmak. Bu yeti hem nezarethane

ne görevlileri, hem gözaltımdakilerle, hem de birlikte alışılacak takım elemanları ile uyum ve de hazırlanacak gözlem raporları için gerekli bir niteliktir.

Gerek zanlılara gerekse nezarethane görevlilerine ön yargı ile yaklaşamayacağı; durum ve pozisyonları ne olursa olsun bütün taraflara eşit mesafede durularak bağımsız ve tarafsız davranışlar sergileneceği konusunda gerekli pozitif imaj ve davranışları sergileyebilirle. Nezarethanelerde karşılaşılabilecek görevli veya zanlılara karşı önyargılı olmak bağımsızlık ve tarafsızlığı zedeleyeceği için seçimlerde bu kriter uygulanmaktadır.

Görev gereği mülaki olunan konularda gizliliğe riayet edebilme yetisine sahip olmak. Görev gereği mülaki olunun bilgileri ilgisiz ve yetkisiz kişilerle paylaşmak aynı zamanda görevden ihraç sebebidir. Çünkü gözlemciler hazırlayacakları raporlar vasıtası ile zaten her türlü görüş ve düşüncelerini ilgililere aktarabilmekte ve de gerekli görüldüğünde mahkemelere şahit sıfatı ile çağırılabilirler.

Geriye doğru son 5 yıl içerisinde güvenlik kuramlarında sivil veya üniformalı bir görevde bulunmamak, adli kurumlarda çalışmamak veya avukat olmamak. Bu kişiler potansiyel menfaat çatışmalarını engellemek için bu göreve kabul edilmemektedir.

Müracaatta bulunanlar 'Bağımsız Gözaltı Gözlemcileri Komisyonunca' mülakata çağrılmakta ve yukarıdaki kriterler çerçevesinde değerlendirmeye alınmaktadır. Mülakat neticesinde komisyonca yapılacak değerlendirmelerde şahsın, iyi karakterli, toplumda tanınan veya yaşadığı toplumu temsil edebilecek özellikler taşıması dikkate alınarak değerlendirilmekte ve bu göreve uygun bulunanlar sabıka kayıtları da araştırılmak sureti ile 'Bağımsız Gözaltı Gözlemcisi Eğitim Kursu'na alınmaktadır.

Kursu başarı ile bitirenler 'bağımsız gözlemci kimliği' almaya hak kazanmaktadır. Ancak, görevlilere kimliklerinin verilmesi esnasında; hem güvenlik kuramlarını hem de bağımsız gözlemcileri karşılıklı olarak bağlayan ve de karşılıklı hak ve yükümlülükleri içeren bir memorandum zaptı da imzalatılmaktadır.

Kimliklerini alan gözlemciler bu noktadan itibaren Bağımsız Gözlemciler Bürosu'nda ikişer kişilik gruplar şeklinde organize edilerek gözlem bölgeleri

belirlenmekte ve kendilerince tayin ettikleri çeşitli gün ve saatlerde hiçbir izne tabi olmadan ve de kimseye haber vermeden güvenlik kurum nezarethanelerini gözleme hakkına sahip olmaktadır. Ziyaret gün ve saatlerin mümkün olduğunca her seferinde değiştirilip, farklı gün ve zaman dilimlerinde yapılması, önemli görülmektedir. Burada esas amaç, nezarethane görevlilerinde her an bağımsız gözlemcilerin gözlem için gelebileceği intibaini uyandırarak, gözaltındakilerin haklarının çiğnenmesini veya nezarethanedeki zanlılara karşı her hangi bir hak ihlali durumu olursa, bu konunun önceden alınacak tedbirlerle üstünün kapatılmasını engellemektir.

Gözlemciler görev verildiği takdirde birden fazla nezarethaneyi gözlemleyebilecekleri gibi; bir nezarethane birden fazla grup tarafından da belirli bir rota çerçevesinde gözlemlenebilmektedir. Böylece, bazı nezarethanelerin daha az gözlemlenme durumu ortadan kalkmaktadır.

Bağımsız gözlemciler gönüllü olarak görev yaptıkları için kendilerine herhangi bir çalışma ücreti ödenmemektedir ancak vazifelerini yerine getirirken yaptıkları seyahat masraflarına karşılık kendilerine standart bir ücret ödenebilmektedir. Ayrıca işlerini yaparken yaralanma, ölüm veya maddi zarara uğramaları durumunda da devlet tarafından sigorta güvencesi altına alınmaktadır.

Gözlemcilik görevi ömür boyu değildir ve atamaları üç yıllığına yapılmaktadır. Ancak, ilk atamada gözlemcilerin ilk 6 ayları aday gözlemci olarak kabul edilmekte ve 6 aylık deneme süresinde görevini başarı ile ifa ettiği görülenler 3 yıl süreliğine kesin gözlemci olarak asaleten atanmaktadır. Gözlemcilerin, görev performansları ve sicilleri her 3 yılda bir Bağımsız Gözaltı Gözlemcileri Komisyonu'nda değerlendirilerek istekleri halinde tekrar 3 yıllığına uzatılabilmektedir. Bu 3 yıllık zaman dilimi içerisinde performans kriterlerine uymayan gözlemcilerin gözlemcilik statüleri Bağımsız Gözaltı Gözlemcileri Komisyonu tarafından iptal edilebilmektedir. Ancak, bütün iptaller veya soruşturmalar adil yargılama usulleri çerçevesinde yapılmak zorundadır. Yani bir karar verilmeden önce bir muhakkik tayin etmek, gözlemcilerin savunmasını almak, verilen kararları gerekçelendirilmek zorunludur. Ayrıca, kurul kararlarının aleyhine bir üst kurula itiraz yollarının

da açık olması gerekmektedir (Home Office, 1986; 1992; 2003).

Bir Gözlemcinin Gözlemcilik Statüsünün İptal Edilebilmesi İçin Genel Şartlar Şunlardır:

Kötü veya yetersiz performans: Bir gözlemcinin bağımsız gözlemcilik görevinin yerine getirilmiş sayılabilmesi için yılda minimum 8 bağımsız gözlem ziyareti yapması gerekmektedir. Ayrıca, yapılan ziyaretler için görev kriterlerine uygun ve yeterli seviyede gözlem raporlarının doldurulması gereklidir. Bunlardan herhangi birisinde sorun ortaya çıkarsa, gözlemci minimum seviyenin altına düşmüş sayılır ve Bağımsız Gözaltı Gözlemcileri Komisyonu'na yapılacak soruştura ile görevine son verilebilir.

Eğitim ve panel toplantılarına yeterli seviyede katılmamak: Yerel grup toplantılarına, bölgesel toplantılara veya ilave hizmet içi eğitim çalışmalarına yüzde elliden az miktara devamlılık.

Suç işlemek veya görevi kötüye kullanmak: Bağımsız gözlemcilik esnasında bir suçtan mahkûm olmak veya gözaltı ziyaretleri esnasında görevi kötüye kullanmak (memurlar veya gözlem altındakilere saldırı, hakaret vs gibi suçlar işlemek),

Görev esnasında zanlılar ve görevliler hakkında elde edilen ve de gizli tutulması gereken bilgileri ilgisiz kişi ve kurumlara ifşa etmek.

Yukarıdaki kriterlere göre vazifesini bihakın yerine getirmediği veya bazı kriterlere aykırı hareket sureti ile bu özelliğini kaybettiği tespit veya iddia edilen görevlinin, görevinden el çektirilmesi kendiliğinden oluşmaz. İlgilinin görevliliğini iptal talepleri Bağımsız Gözaltı Gözlemcileri Komisyonu'na sunulur. Bu talep bir muhakkik tarafından incelenir ve ilgilinin savunması almır ve bu savunmaya göre komisyon gerekçeli bir karar vererek ilgililere tebliğ eder. Komisyon kararına bir üst kurulda her zaman itiraz yolu da açıktır (Home Office, 2003).

Bağımsız Gözlemcilerin Gözlemlerinde Görev Usûl ve Esasları

Gözlemciler bir nezarethaneye vardıklarında oradaki görevlilerinin de yapmakla yükümlü oldukları birçok işi olduğu anlayışından hareketle karşılıklı saygı, anlayış ve profesyonel çalışma disiplini içerisinde hareket ederler. Eğer nezarethane görevlilerinin acilen

yapmak zorunda oldukları işler var ise kendilerini tanıttıktan sonra nezaketen uygun bir yerde bekleyebilirler. Ancak, genel kural olarak, gözlemler görevli ve yetkili oldukları birimin nezarethane bölümüne hemen alınmak zorundadırlar. Eğer zorunlu gerekçelerle bu ziyaret geciktirilirse, durum gözlemcilere etraflıca izah edilmek zorundadır. Ayrıca bu gecikmenin miktarı ve yapılan açıklamaların mahiyetinin gözlem raporuna kaydedilmesi gerekmektedir.

Güvenlik görevlileri gözlemcilere nezarethanede kaç kişi bulunduğu dair kayıt defterini göstermek zorundadır ve de bir şikâyet durumunda zanlıların talebi ve izni ile nezarethanede zanlılara yapılan uygulama ve işlemleri ayrıntılı kayıtlarını da inceleyebilirler. Ancak, nezarethanedeki şahısların hakkında işledikleri iddia edilen suçlardan dolayı herhangi bir ön yargı yaratmamak için tam isimleri ve hangi suçtan orada buldukları kendilerine bildirilmez. Zanlılar yalnızca zanlı numaraları ile tanımlanır. Nezarethane kayıtlarına göre içeride bulunması gerektiği halde orada bulunmayanların nerede olduğu (hastane, sorgu odası, adliye vs.), bunların her birinin ne zaman geldiği, ne gibi bir işleme tabi tutuldukları bildirilir. Bu bildirimlere, zanlıların gözaltına alındıktan sonra avukat isteme, bir yakınına haber verme haklarının sözlü ve yazılı olarak hatırlatılıp hatırlanmadığı, zanlı hakları konusunda zanlılara yazılı bir belge, broşür veya kitapçık verilmiş olup olmadığı ve bütün bu konularda bilgilendirildiklerine dair imzalarının alınıp alınmadığı dahildir. Nezarethane görevlilerinden alınan bütün bu genel bilgiler not edilerek zanlılarca yapılacak görüşmelerde teyide çalışılır.

Gözlemcilerin kendi sağlık ve güvenlikleri açısından gözaltındakiler hakkında bilmeleri gereken bir durum var ise (akıl hastalığı, bulaşıcı hastalık, sarhoşluk, uyuşturucu madde etkisi altında olmak vb. gibi) görüşme öncesinden bilgilendirilmeleri de gerekmektedir.

Nezarethane görevlilerinden gereken bilgiler alındıktan sonra, zanlılarla tanıştırılma ve yüzyüze görüşme işlemine başlanır. Ancak, zanlılarla yüzyüze görüşmeler onların iznine tabidir. Yani zanlılar istemezlerse gözlemcilerle görüşmek zorunda değildirler. Bu sebeple nezarethane görevlilerinden birisi gözlemcilerle birlikte gözaltındakilerin yanına gidip durumu zanlılara izah etmesi gerekir. Nezarethane

görevlilerince zanlılara yapılan izahlar bağımsız gözlemcilerin duyabileceği ancak ne zanlının bağımsız gözlemcileri görebileceği ne de gözlemcinin zanlıyı görebileceği bir pozisyonda yapılır. Bu şartlar dahilinde nezarethane görevlisi, önceden belirlenmiş standart bir metni esas alarak ‘zanlılara, kendilerinin nezarethanelerinde tutulma şartları, insani ve hukuki haklarına ne ölçüde riayet edildiğinin bağımsız ve tarafsız olarak gözlemlenmesi amacı ile yerel halk arasından seçilmiş bağımsız gözlemcilerin orada bulunduğunu ve de bu aşamada herhangi bir önyargı yaratmamak için kendilerine atılı suçun ne olduğunun ve de nezarethane kayıt numaraları dışında kimlik bilgilerinin bildirilmediğini belirterek, gerekli görüşme ve incelemeleri yapmak üzere zanlıların gözlemciler ile görüşmeyi arzu edip etmediklerini sorar. Eğer zanlı gözlemcilerle görüşmeyi istemezse, bu durumda, iki tarafta birbirlerinin yüzünü hiç görmezler ve de varsa bir sonraki zanlıyla görüşmeye geçer. İngiltere’deki Bağımsız Gözaltı Gözlemcileri Birliği’nin (Independent Custody Visiting Association (ICVA) bu husustaki istatistikleri genelde her iki kişiden birisinin bağımsız gözlemcilerle görüşmeye kabul ettiği yönündedir. Ancak, gözaltındaki şahıs bağımsız gözlemcilerle görüşmeyi kabul eder veya reddini açıkça belirtmeyerek susar veya kararsızlık gösterirse, ilgili memur serbest görüşmeler açısından orada biraz uzaklaşır, zanlıyı ve gözlemcileri baş başa bırakır. Ancak, bu uzaklık yapılan konuşmaları duyamayacak fakat gözlemcilerin güvenliği açısından da gerektiğinde duruma müdahale edebilecek güvenli bir mesafede beklemek şeklinde olur.

Gözlemciler ve gözaltındaki şahısları takdim usulü ülke çapındaki bütün nezarethanelerde uygulanmak üzere standart bir metin haline getirilmiştir. Bu metin ilgililere sözlü olarak ifade edilebileceği gibi, yazılı bir metin halinde de zanlılara verilebilmektedir.

Zanlıların bağımsız gözlemi reddetme hakları olmakla birlikte, nezarethane tutulmaları esnasında mutlaka bağımsız gözlemciler tarafından ziyaret edilmeyi isteme hakları yoktur. Ancak, önemli toplumsal gerilimlerin yaşanma durumu ve ihtimaline karşı güvenlik kurumları böyle bir bağımsız gözlem ziyaret ricasında bulunabilmektedir.

Gözlemciler, 18 yaşından küçük zanlılarla kendi rızaları ile görüşebilmektedirler. Bu konuda velilerin-

den izin almaya gerek görülmemiştir. Çünkü bağımsız gözlemciler görevleri esnasında adli bir görev ifa etmemektedirler, yalnızca zanlıların haklarına ne ölçüde riayet edildiğini gözlemlemektedirler. Ancak, bağımsız gözlem ziyareti esnasında küçüklerin velileri yanlarında ise bu izin aranmaktadır.

Eğer gözaltındaki zanlıların bazıları ile gözlemcilerin yüzyüze görüşmelerinde kendilerinin sağlık ve güvenliğini tehlikeye atma riski bulunur ise, görüşmeler nezarethane görevlilerince engellenememektedir, ancak durum gözlemcilere bildirilerek görüşmelerin arada bir koruma engeli bırakılmak sureti ile güvenlikleri sağlanarak yapılması temin edilmektedir. Ancak, böylesine bir durum hem gözlemci raporuna hem de nezarethane kayıtlarına kaydedilmektedir.

Gözlemcilerin önceliği nezarethanedeki şahısların temel insani haklarına ve hukuki haklarına ne ölçüde riayet edildiği olduğundan; zanlılara atılı suçun nasıl soruşturulduğu veya nasıl soruşturulması gerektiği konusu onların görev alanı içerisinde girmemektedir. Eğer gözaltındaki şahıslar atılı suçlar hakkında konuşmak, kendilerinden hukuki yardım talep etmek, dilekçe yazmalarını istemek, onlara ifade vermek veya itirafta bulunmak isterlerse, bu durumun kendi çalışma alanlarına girmediği ve de yapmak istedikleri şeyleri ilgili görevlilere, savcı ya da mahkemeye yapabilecekleri belirtilir. Çünkü gözlemcilerin orada varlık sebebi adli soruşturmaya yardımcı olmak değil zanlıların insani ve hukuki haklarının çiğnenip çiğnenmediğini gözlemleyip rapor altına almaktır.

Eğer nezarethane şahıslar gözlemciler tarafından bizzat tanınıyor ve yakın akrabalık veya dostluk ilişkileri var ise bu durumu belirtmek ve de ziyaretten çekilmek hakları vardır.

Eğer gözaltındaki şahıslar gözlemciler vasıtası ile bınlerine mesaj iletmek veya kendileri için bir şeyler yapılmasını isterlerse, bu talebi kabul etmeyip durumu nezarethane görevlisine bildirmeleri gerekir.

Gözlemciler, gözaltındakilerin kendi-kendilerine veya başkalarına zarar vermek istediklerini öğrenirlerse, bundan gözaltı görevlilerini haberdar etmek zorundadırlar.

Eğer gözaltındaki şahıslar kendilerine yapılmaması gereken kimi muamelelerin yapıldığını gözlemcilere söylerlerse, gözaltındaki şahısların izni ile nezarethane-

ne kayıtlarını inceleyip iddiaların doğru olup olmadığı araştırılır ve bulgular rapora yazılır. Aynı zamanda da olayın yetkili bir amir tarafından soruşturulmasını talep edebilirler. Gözaltındaki şahıslar kendi gözaltı kayıtlarının incelenmesine izin vermede kararsız kalırlarsa, bu durum olur olarak yorumlanır ve bağımsız gözlemci tarafından kayıtlar incelenir.

Gözlemciler nezarethane şartlarının hem kendileri hem de gözaltındakilerin sağlık ve güvenliği için ne ölçüde uygun olduğunu da inceler. Çünkü bağımsız gözlemcilerin de işlerini yaparken saldırıya uğramaları yanında gözaltındakilerin kendi kendilerine zarar vermeleri de mümkündür. Bu açıdan her iki tarafın sağlık ve güvenliğini tehdit edebilecek her türlü riskin dikkate alınması ve bunların giderilmesini talep ile rapor etme yetkileri vardır.

Gözlemcilerin nezarethanelerde açıklık, susuzluk, tuvalet ihtiyacı, battaniye eksikliği, temizlik, sıcaklık vs. konusunda bir problem veya şikâyetle karşılaşırsa bunların hemen çözümünü isteme hakları vardır.

Gözlemciler sadece nezaret odalarını değil gözaltındakilerin götürüldükleri sorgu odaları, kullandıkları yemekhane, tuvalet, banyo, revir vs. gibi bütün diğer bölümleri de ziyaret edebilirler. Ancak, sorgu odaları gözlemler esnasında sorgulama amaçlı kullanılmıyor ise inceleme yapılabilir. Sorgulamanın veya ifade almanın bir adli işlem olması dolayısı ile gözlemcilerin soruşturmaların gizliliği açısından adli işlemler esnasında gözlemcilik yapmaları doğru bulunmamıştır. Ayrıca, gözaltındakilerin ifade verme veya sorgulamaları esnasında yanlarında avukat bulundurma hakları da bulunduğu dikkate alındığında, sorgulamaları izlemek bağımsız gözlemcilerin görev tanımı içerisine girmemektedir. Ancak gözlemciler isterlerse sorgulamanın bitmesine kadar orada uygun bir yerde bekleyip, sorgulanan şahısla sorgulama sonrası görüşme talebinde bulunabilirler. Eğer bu görüşme talepleri sorgulanan zanlı tarafından kabul edilirse, bu görüşmeyi yapabilirler.

Gözlemcilerin, gözaltındakilerin sağlık raporlarını görme yetkileri yoktur. Çünkü bu durum görev tanımına girmez. Ancak, şüphelilerin bu konuda bir talepleri olur ise durum ilgililere iletilir ve gereğinin yapılması istenebilir.

Her ziyaretin sonunda ve de nezarethanedan ayrılmadan

gözlemciler standart formatta 4 kopyalı olarak hazırlanmış bağımsız gözlem formunu doldururlar. Hazırlanan raporun bir kopyası nezarethane veya karakol amirinin bilgisi için nezarethanede bırakılır. Geriye kalan 3 raporun bir kopyası, güvenlik birimi il müdürlüğüne, bir kopyası içişleri bakanlığına gönderilmek ve de bir kopyası da Bağımsız Gözaltı Gözlemcileri Bürosu'na verilmek üzere muhafaza edilir.

Raporun standart metninde, gözlemcilerin nezarethanede görüşülen kişilerin isimlerini açıklamama ve içeride şahit olunan gizli bilgileri ilgisiz kişilere açıklamama taahhüdü bulunmaktadır. Ancak, gözlemciler şahit oldukları hususlar hakkında mahkemede şahitlik edebilmektedirler. Eğer mahkeme gözlem raporlarını görmek ister veya gözlemcinin gördüğü hususlarda şahitlik yapmalarını isterse, gözlemciler isteklerine bağlı olarak mahkemeye gidip şahitlik yapabilirler. Yani, gözlemciler isterlerse mahkemeye giderler ve istemedikleri takdirde mahkemeye gitmek zorunda bırakılamazlar. Bu hususta mahkemelerin onları cebri olarak getirtme yetkisi bulunmamaktadır.

Gözlemciler bürosunda toplanan raporlarda eğer bölgedeki nezarethanelerde yaşanan olumsuz bir trend görülürse büro yöneticisi ilgili güvenlik birim amirleri ile görüşerek sorunların çözülmesini isteyebilir ve de problemin derecesine göre durum bakanlığa kadar da yansıtılabilir.

Bağımsız gözlemler normalde, gözlemcilerin tespit ettiği gün ve zamanda yapılmasına rağmen, güvenlik kuvvetleri, gözaltına alınan bazı şahısların orada kötü muamele gördükleri iddialarını veya yaşanması muhtemel olan bazı provokasyonları önlemek amacıyla bağımsız gözlemcileri nezarethanelere davet edebilirler. Bu gibi durumlara da gözlemcilerin hazır olması beklenmektedir. Ayrıca, nezarethanede ölüm gibi önemli olaylar olduğunda adli makamlar yanında gözlemcilere de haber verilebilmektedir. Bağımsız gözlemciler, gözlemledikleri şartları değerlendirerek bir rapora bağlarlar ve sonuçlar istenirse Bağımsız Gözaltı Gözlemcileri Kurulu veya Bürosu vasıtası ile açıklanabilir (Home Office, 2003). Bu noktada, nezarethanelerde ölüm olaylarını yalnızca adli makamların incelemekle kalmayıp, Polis Şikâyetlerini İnceleme Bağımsız Komisyonu'nun da (Independent Police Complaints Commission - IPCC) otomatik olarak izlediğini belirtmekte fayda görüyoruz. Ölüm

durumlarının doğrudan yargıya havale edilmesine rağmen, bu tür olayların bağımsız komisyon tarafından ayrıca incelenmesindeki en önemli gerekçe, bu konuda polisin cezai sorumluluk gerektiren bir kusuru olmasa dahi, aynı tür olayların bir daha tekrar etmemesi için yapılabilecek bir şeyler olup olmadığını araştırmak ve tavsiyelerde bulunmak şeklinde cereyan etmektedir. Ancak, yine de araştırmalar esnasında bir suç unsuruna rastlanırsa ise mahkemelere gerekli deliller gönderilerek, suçluların cezalandırılması için gerekli girişimlerde de bulunmaktadır (IPCC, 2005; 2007).

Bağımsız Gözlemcilerin Gözlem Raporlarında Kayıt Altına Aldıkları Konu Başlıkları:

- Zanlının bir avukatla görüşürülüp görüşürülmediği
- Adli hakların bildirilip bildirilmediği
- Yakınlardan birisine haber verilip verilmediği
- Herhangi bir yakını veya avukat tarafından ziyaret edilip edilmediği
- Tıbbi yardıma ihtiyacı olup olmadığı; eğer var ise tıbbi yardımı alıp almadığı.
- Yeterli yiyecek ve içecek verilip verilmediği
- Özel diyet ihtiyaçlarının olup olmadığı ve bunların karşılanıp karşılanmadığı
- Tuvalet ve lavabo ihtiyaçlarının düzenli karşılanıp karşılanmadığı
- Normal insani muamele görüp görmediği
- Gözaltılında geçen 24 saat içerisinde 8 saat dinlenip dinlenmediği
- Gerektiğinde değiştirebileceği elbisesinin olup olmadığı
- Odadaki ısının normal olup olmadığı
- Işık durumunun yeterli olup olmadığı
- Havalandırma imkânlarının yeterli olup olmadığı
- Gözaltı odasının temizliği
- İhtiyaç durumunda odalardaki yardım çağırma zili veya alarmların çalışıp çalışmadığı
- Hukuki yardımlar konusunda zanlıya yazılı bir bilgi verilip verilmediği

Diğer hususlar: Nezarethane'nin onarım ihtiyaçları, lavabolarda sabun, tuvalet kağıdı vs gibi kullanım malzemelerinin yokluk durumları, güvenlik riskleri, şikâyetler vs.

Zanlıların Bağımsız Gözlemcilerle Gözlem Altında Gördükleri Muameleler Hakkında Şikâyetle Bulunmaları Durumunda İzlenecek Usûl

Gözaltıdaki şahısların, bağımsız gözlemcilerle gördükleri 'genel veya özel muamele' veya 'gözaltı şartları' konusunda herhangi bir şikâyetle bulunmaları durumunda, şikâyetçinin izni dahilinde, durum derhal gözaltı görevlileri ile görüşülüp çözümü istenmektedir. Ayrıca, herhangi bir şikâyet olmasa bile, vazifeleri gereği yanlış ve eksik (ısı, aydınlatma, temizlik, havalandırma, sağlık veya güvenlik riski oluşturan) bir duruma şahit olmaları durumunda da aynı yolu izleyebilirler. Bu gibi durumları ayrıca raporlarına da kaydedebilirler. Ancak, gözlemcilerin kendilerini zanlılar adına iş takipçiliği veya soruşturma görevliliği yapıyor pozisyonuna sokmamaları gerekmektedir. Onların görevi durumu ilgililere bildirmek, çözüm istemek ve bunları raporlarına yazmaktır. Neticede bu raporlar hem üst kurumlara hem de gerektiğinde mahkemeye de gitmekte olduğu için suç teşkil edecek bir konu var ise ilgili birimler ve mahkeme gereğini zaten yapacaktır.

Eğer gözaltıdaki şahıslardan birisi 'gözaltı memurlarından birisinin' görevini kötüye kullandığı ve kendisine kötü muamelede bulunduğu hakkında özel bir şikâyetle bulunursa, bu şikâyetini karakol amirine yapması gerektiği yönünde tavsiyede bulunurlar ve gözaltıdaki rızası ile durum nezarethane görevlisine bildirilip bir yetkili çağırılması istenir. Ancak, gözlemciler kendilerini soruşturma görevlisi rolüne büründüremezler. Bu gibi durum ve şikâyetleri raporlarında kayıt altına alırlar ve raporları mahkemeye ulaştırıldığında mahkeme gerekli işlemi yapacaktır.

Gözlemcilerin görevlerini icra esnasında işledikleri düşünülen suç veya kabahatler hakkında; gözaltıdaki şahıslar, gözaltı görevlileri ve diğer şahıslar Bağımsız Gözaltı Gözlemcileri Komisyonu'na şikâyetle bulunabilir. Bunun tersi olarak da bağımsız gözlemciler nezarethane görevlileri hakkında kendilerine iyi davranılmadığı, işlerini yapmalarının engellenmeye çalışıldığı vb. gibi gerekçelerle aynı kuruma veya kurum aracılığı ile üst birimlere şikâyetle bulunabilir.

ler. Bu konularda nasıl hareket edileceği talimat veya yönetmelikle belirlenmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Güvenlik kuvvetleri toplumun genel emniyetinin korunması, herhangi bir güvenlik zafiyeti yaşanmaması, toplum üyelerinin mal, can ve ırz emniyetlerinin korunabilmesi için çok önemli görevler icra etmektedirler. Ancak, bu çok değerli hizmetleri sunarken teşkilat yapıları veya mesleki kültürleri gereği farkında olarak veya olmayarak birtakım hak ihlallerine de yol açılabilirler. Bu bağlamda, gözlem altındaki suç zanlılarının hak ihlallerinin önlenmesi için ülkemiz şartlarına göre adapte edilmiş; farklı yerel ihtiyaçlara da uygun olabilecek şekilde esnek ve de tüm ülke çapında standartları belirlenmiş bir şekilde uygulanabilecek bir bağımsız gözaltı gözlemciliği sisteminin yürürlüğe konması hak ihlallerinin azaltılması açısından çok önemli katkılar sağlayacaktır.

Bağımsız gözlemcilik konusuna yüzeysel açıdan bakıldığında, sanki güvenlik kuvvetlerimizin işini daha da zorlaştıracakmış veya onların faaliyetlerine zarar verecekmiş gibi görünse de gerçekte güvenlik kuvvetlerimizin hem kendilerini geliştirmelerine, hem kamu düzeninin sağlanmasında, hem de yerel halk ve kamuoyu ile ilişkilerinin geliştirilmesinde çok önemli katkılar sağlayabilmektedir (Scarman, 1981; Benyon, 1984; Benyon and Solomos, 1987; Critcher and Waddington, 1996; Jackson and Sunshine, 2007). İngiltere'nin bu alandaki tecrübelerine bakıldığında Kuzey İrlanda gibi etnik veya ideolojik açıdan hassas bölgelerde dahi kamu düzeni ve toplumsal barışın devam ettirilmesi yönündeki açık katkıları görüldüğünden dolayı 1991 yılından beri uygulanmaya devam edilmiştir ve de 2002 yılından itibaren de terör zanlıları dahi bu sistemden faydalandırılmadadır (Northern Ireland Policing Board, 2003; 2008; Independent Custody Visiting Association, 2003; 2008a; Committee on the Administration of Justice, 1990). İngiltere'nin Kuzey İrlanda'daki uygulamalardan da anlaşılacağı üzere terör olaylarının veya etnik gerginliklerin yaşandığı alanlarda bile bu sistemin uygulanması güvenlik hizmetlerini zafiyete uğratmak yerine; güvenlik hizmetlerinin daha sağlıklı ve saygın bir biçimde yürütülmesi yönünde fonksiyon göstermektedir. Bu bağlamda, ülkemizde

de 'halkın istediği veya toplumsal şartların gerektirdiği' bölgelerde pilot uygulamalarla bile olsa bir an önce başlatılacak ve de ülke çapında yaygınlaştırılacak böyle bir sistemin, zanlı haklarının korunmasına hizmet etmesi yanında, kamu düzeninin korunması, toplumsal barışın sağlanması, güvenlik kuvvetleri ve halkla ilişkilerinin geliştirilmesi yönünde çok değerli katkılar sağlayacağı değerlendirilebilir. Ayrıca, bu sistemin Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi'nin tavsiyesi doğrultusunda hapisanelerde de uygulanmasında fayda bulunmaktadır (Association for the Prevention of Torture 2003; 2004; 2006b; Morgan and Evans, 2002). Böylece, zanlıların hukuki ve insani hakları güvenlik kuvvetlerince ilk gözümlerine alındıkları andan serbest bırakılma ya da tahliye anlarına kadar geçen bütün süreçlerde koruma altına alınmış olacaktır.

KAYNAKLAR

Association for the Prevention of Torture, (1999), *The Impact of External Visiting of Police Stations on Prevention of Torture and Ill-Treatment*, Geneva: The APT.

Association for the Prevention of Torture, (2003), *Visiting Places of Detention Lessons Learned and Practices of Selected Domestic Institutions*, Geneva: The APT.

Association for the Prevention of Torture, (2004), *Monitoring Places of Detention: A Practical Guide*, Geneva: The APT.

Association for the Prevention of Torture, (2006a), *Establishment and Designation of National Preventive Mechanisms*, Geneva: The APT.

Association for the Prevention of Torture, (2006b), *Visiting Places of Detention at the National level: Recommendations of the European Committee for the Prevention of Torture Considered in Light of the OPCAT, 14 July 2006*, Geneva: The APT.

Benyon, J. (ed.), (1984), *Scarman and After: Essays Reflecting on Lord Scarman's Report, the Riots and their Aftermath*, London: Pergamon Press.

Benyon, J. and Solomos, J. (eds), (1987), *The Roots of Urban Unrest*, London: Pergamon Press.

- Committee on the Administration of Justice, (1990), *Lay Visitors to Police Stations in Northern Ireland*, Belfast: *The CAJ*.
- Critcher, C. and Waddington, D. (1996), *Policing Public Order: Theoretical and Practical Issues*, Aldershot: Ashgate Publishing Limited.
- European Committee for the Prevention of Torture, (2008), *18th General Report on the CPT's Activities Covering the Period 1 August 2007 to 31 July 2008, 18 September 2008*, Strasbourg: Council of Europe.
- Graef, R. (1989), *Talking Blues*, London: Fontana.
- Head, T. (2005), *Is Torture Ever Justified?* Michigan: Cengage Gale.
- Home Office, (1986), *Lay Visitors to Police Stations*, Circular No 12/1986, London: Home Office.
- Home Office, (1992), *Lay Visitors to Police Stations: Revised Guidance*. Circular No 4/1992. London: Home Office.
- Home Office, (2003), *Code of Practice on Independent Custody Visiting*, Home Office Circular, 1 April 2003, London: Home Office.
- Independent Custody Visiting Association, (2003), *Annual Report 2002 - 2003: The First Decade of Independent Custody Visiting*, London: The ICVA.
- Independent Custody Visiting Association, (2008a), *The Benefits of Independent Custody Visiting*, http://www.icva.org.uk/site/training/training_students/conclusion/index.htm (accessed on 01.12.2008).
- Independent Custody Visiting Association, (2008b), *Values, Attitudes and Skills*, http://www.icva.org.uk/site/training/training_students/values_skills/index.htm (accessed on 01.12.2008).
- IPCC, (2005), *Making the New Police Complaints System Work Better: Statutory Guidance*, London: IPCC.
- IPCC, (2007), *Casework Manuals*, London: IPCC
- Jackson, J. and Sunshine, J. (2007), *Public Confidence in Policing*, *The British Journal of Criminology*, Vol. 47, Issue 2, Pages 214-233, 2007.
- Kerner Commission, (1968), *Report of the National Advisory Commission on Civil Disorders*, Washington: U.S. Government Printing Office.
- Metropolitan Police Authority, (2000), *Lay Visiting to Police Stations*, London: The MPA.
- Morgan, R. and Evans, M.D. (2002), *Combating Torture in Europe - The work and standards of the European Committee for the Prevention of Torture*, Strasbourg: Council of Europe.
- National Association for Lay Visiting, (1999), *What is a Lay Visitor*, London: The NALV.
- National Association for Lay Visiting, (2001). *What is an Independent Custody Visitor*, London: The NALV.
- Northern Ireland Policing Board, (2003), *Report on the Independent Custody Visiting Scheme for Northern Ireland during 2002/2003*, Belfast: Northern Ireland Policing Board.
- Northern Ireland Policing Board, (2008), *Custody Visiting in Northern Ireland During 2007/2008*, Belfast: Northern Ireland Policing Board.
- Police and Criminal Evidence Act 1984 (PACE) and accompanying Codes of Practice, London: Home Office.
- Scarman, Lord, (1981), *The Brixton Disorders, 10-12 April 1981: Report of an Inquiry by the Rt.Mon. the Lord Scarman*, London: Her Majesty's Stationery Office.
- Weatheritt, M. and Vieira, C., (1998), *Lay Visiting to Police Stations: A Report on Research Commissioned by The Home Office*, London: Home Office.